

УДК 343.98

ПРОГНОСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ СЛІДЧОГО ПРИ ПРОВЕДЕННІ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

Чернецький О.К.

***Кримський юридичний інститут Національний університет «Юридична академія України
імені Ярослава мудрого», Сімферополь, Україна***

У статті розглянуто питання, щодо діяльності слідчого при проведенні слідчого експерименту, а саме прогнозуванню дослідних дій, що вперш за все є запорукою забезпечення ефективності його проведення. Проаналізована теоретична основа слідчого експерименту. Висвітлені питання щодо прогнозування слідчим перспективи і можливості проведення слідчого експерименту на етапі підготовки до нього.

Ключові слова: слідчий експеримент, відтворення обстановки й обставин події, прогнозування.

Ми вже звертали увагу на те, що дослідження характеру експериментальних дій носить важливе значення не тільки для визначення результату експерименту, але й в науковому плані. Оскільки саме при проведенні експериментальних дій (тобто на динамічній стадії) проявляються тактичні прийоми слідчого експерименту. В цьому сенсі правильно зазначає А.Р. Ратінов проте, що саме дослідні дії є серцевиною слідчого експерименту [1, с. 323]. Визначивши перспективи і можливості проведення слідчого експерименту на етапі підготовки до неї, слідчий здійснює управління поведінкою особи, показання якої перевіряються, під час її проведення. Тому він повинен уміти передбачати можливі ситуації слідчої дії, поведінку підозрюваного, його окремі дії і розраховувати на конкретні результати дослідів. Така діяльність слідчого охоплюється поняттям "криміналістичне прогнозування" [2, с. 14; 3, с. 14]. Об'єктом прогнозу в даному випадку є діяльність по розкриттю і розслідуванню злочину [4, с. 42].

У криміналістичній літературі зазначається, що прогностична діяльність слідчого має ймовірнісний характер і зумовлена неповнотою інформації про істотні обставини справи [5, с. 57]. Щодо цього є потреба відзначити, що прогнозування при проведенні слідчого експерименту вирізняється наявністю вихідної інформації про досліджувані обставини. До моменту прийняття рішення про проведення цієї слідчої дії слідчий уже має у своєму розпорядженні показання допитаної особи, які необхідно перевірити, дані огляду місця події, показання інших співучасників, висновки судової експертизи тощо.

З'ясування ролі й значення слідчого експерименту на досудовому слідстві тісно пов'язане з дослідженням його психологічних характеристик як окремої слідчої дії. Як зазначає В.О. Коновалова, в першу чергу, ставиться питання про необхідність

проведення експерименту й прогнозування його результатів. Необхідність проведення експерименту випливає з аналізу наявних у справі доказів, що формують певну версію. Можливість дослідження виниклої версії шляхом слідчого експерименту припускає обов'язкову оцінку названих доказів [6, с. 10].

Проведення слідчого експерименту, як і будь-якої іншої слідчої дії, повинне бути цілеспрямованим. Тільки ясне розуміння мети експерименту може зробити його результати найбільш ефективними. Визначити мета експерименту — значить чітко спрогнозувати дослідні дії, що підлягають перевірці дослідним шляхом. Ми згодні, що слідчий зобов'язаний передбачити, що виконання досвідчених дій, проведених з метою перевірки якихось даних або слідчих версій, буде сприяти безпосередньо або надалі з'ясуванню обставин, що входять у предмет доказування [7, с. 68].

В криміналістиці на можливість і доцільність розвитку прогностичної діяльності слідчого звертали увагу багато вчених, так окремі питання криміналістичного прогнозування були висвітлені в роботах наприклад, В. О. Коновалової - у зв'язку з аналізом принципів наукової організації та психологічних характеристик діяльності слідчого [8, с. 23]; В. Є. Богинського — при розгляді проблем тактики та психології проведення допитів на попередньому слідстві і судовому розгляді [9, с. 51-58]; П. Д. Біленчука — в аспекті дослідження поведінки обвинуваченого при розслідуванні злочинів [10, с. 28]; І. Я. Фрідмана та О. П. Сапуна-проблемні питання вивчення діяльності експертних установ та теорії експертизи; Г. О. Зорина - при вивченні спеціальних логіко-психологічних методів у слідчій діяльності; О. М. Васильова і М. П. Яблокова — стосовно до проблеми використання даних криміналістичного прогнозування в методиці розслідування; та ін..

Загальні проблеми теорії криміналістичного прогнозування були розглянуті такими вченими як, В. А. Журавель, Г.Л. Грановський, Л.Г. Горшенін та ін..

Не вдуваючись в теоретичні дискусії, ми згодні з В.А. Журавлем, що за масштабом охоплення обставин і фактів, що відображуються в прогностичних судженнях, за обсягом розв'язуваних завдань в судово-слідчій практиці прогнозування диференціюється на стратегічне, тактичне та індивідуальне. Перше пов'язано з прогнозуванням перспектив розслідування і судового розгляду по справі в цілому, з моделюванням наслідків процесуальних рішень, що приймаються і заходів щодо нейтралізації або мінімізації негативних результатів їх реалізації та ін. Друге пов'язане з прогнозуванням результативності планованих тактичних операцій, слідчих дій та прийомів з метою вирішення тактичних завдань у конкретних ситуаціях розслідування і судового розгляду, а також наслідків використання одержаних результатів у доказуванні, ступеня тактичного ризику і засобів його мінімізації тощо. Третє прогнозування спрямоване на складання прогностичної моделі щодо: а) можливої поведінки професійних і непрофесійних учасників на попередньому розслідуванні та судовому розгляді (наприклад, поведінка обвинуваченого на допиті, його реакції, форми протидії та ін.); б) можливого прояву в нестановленого і незатриманого злочинця та його спільників елементів доказової поведінки; в) можливого місця і часу вчинення нового злочину, що готується; г) варіантів підготування можливих місць приховування осіб, причетних до вчинення злочину, та ін. [11, с. 269-270].

Найбільш доцільніше розглянути тактичне та індивідуальне прогнозування, бо саме від цих прогнозів залежить результативність слідчого експерименту. Як зазначає В.О. Коновалова, саме прогноз результатів як визначення найбільш імовірно-

го рішення завдань, що перевіряються цією слідчою дією, створює впевненість у його необхідності [6, с. 12].

Прогнозування проведення слідчого експерименту — це передбачення можливості проведення тих чи інших дослідницьких дій, можливого негативного прояву складових досліду, варіантів поведінки учасників слідчого експерименту та їх психологічних та фізичних можливостей. У самій суті слідчого експерименту, якщо його розглядати, як структуру пізнавального процесу, можна виділити такі основні етапи:

діагностику сприймання, збір та опрацювання фактів

прогнозування етапності проведення дослідних дій та інтуїтивне передбачення результативності.

Останнє можливе лише на основі достатнього запасу, як наукових так і практичних знань і навичок. Якщо цими знаннями не володіє слідчий, то він не зможе правильно розробити прогноз проведення дослідних дій, побудувати план та успішно провести цю слідчу дію.

Особливо функція прогнозування здійснюється на стадіях прийняття рішення і підготовки до проведення слідчого експерименту. Вважаємо, що прогнозування може здійснюватися по наступних напрямках:

прогнозування лінії поведінки особи, показання (дії) якої перевіряються дослідним шляхом (це можуть бути, як підозрювані так і свідки);

прогнозування мотивів участі цієї особи у проведенні перевірки показань на місці [12, с.310];

прогнозування ситуацій в процесі проведення слідчого експерименту;

прогнозування її результатів слідчого експерименту (визначення достовірності);

прогнозування негативних обставин (наприклад, створення перешкод для проведення дослідних дій, втечі підозрюваного під час проведення слідчої дії, нападу на слідчу групу з боку його спільників та ін.).

Крім того, прогнозування ситуацій майбутнього слідчого експерименту визначає обрання слідчим власної лінії поведінки, відповідних тактичних прийомів та їх систем. У психологічній літературі відмічається необхідність прогнозування мотивів участі підозрюваного (обвинуваченого) у слідчому експерименті [12, с. 262]. На нашу думку, воно дозволяє слідчому передбачати небажані мотиви (приміром, бажання підозрюваного заплутати слідство, переконатися в тому, що докази, які мають значення для розслідування, не були виявлені при огляді місця злочину, втекти під час проведення слідчої дії та ін.) [7, с. 131-132].

На досудовому слідстві у процесі збору і оцінки доказової інформації слідчим виникає необхідність проведення слідчого експерименту. Оцінка, осмислення вже отриманих доказів і їх співвідношення з певною версією припускає перевірку її шляхом слідчого експерименту. Ми згодні, що у процесі оцінки доказів формується внутрішнє переконання слідчого про їх відносність до події, значимості і ролі у встановленні істини в справі. У процесі формування внутрішнього переконання на основі поступового нагромадження фактів можуть виникнути сумніви в істинності якого-небудь факту, сумнів у правильності його оцінки або в його існуванні. Виникле припущення слідчий перевіряє різними шляхами, у числі яких найбільш інформативним і діючим може виявитися слідчий експеримент [6, с. 11].

Дійсно, саме в процесі осмислення отриманих фактів, особливо якщо є протиріччя між ними і, у слідчого виникають сумніви (припущення) стосовно дій вчинених підозрюваним, або можливостей свідків (наприклад, бачити підозрюваного та ін.). Тому, необхідність проведення слідчого експерименту визначається обставинами, які викликають сумніви в можливості здійснення певних дій (у можливості якої-небудь події, явища) у конкретних умовах і відповідним чином [13, с. 195].

Сутність слідчого експерименту представляє дослідження й оцінку тих або інших психофізіологічних можливостей людини: сприйняття якої-небудь події, факту за певних умов (наприклад, побачити об'єкти, почути голос людини, шум мотора, відчутти сморід, визначити температуру предмета і т.д.); здійснення конкретних дій (підняття ваги, проникнення через отвір, подолання відстані із заданою швидкістю і т.д.). Крім того, перевіряються вміння, навички (відкрити замок певним способом, виготовити кліше підробленої печатки і т.д.).

Переконавшись у необхідності проведення даної слідчої дії, слідчий повинен розв'язати питання про можливість його здійснення:

- можливість відтворення (або моделювання) матеріальної обстановки, максимально подібної з тієї, у якій відбувалися дії, що перевіряються, або події;
- можливість відтворення (моделювання) суб'єктивних, психофізіологічних факторів;
- можливість проведення (моделювання) самих дослідних дій.

Незважаючи на наявність певних труднощів, відтворення обстановки все-таки можливо. Зокрема, незважаючи на те, що не можна абсолютно точно повторити обстановку (пора року й доби, метеорологічні умови, освітленість, і т.д.), можна підібрати максимально подібні умови, тобто сприяти об'єктивності результатів експерименту. Це повною мірою ставиться й до моделювання дій, крім злочинних.

На дані обставини звертали увагу більшість авторів, наприклад В.О. Коновалова відмічала, що за структурою й характеру організації слідчий експеримент ставиться до найбільш складних слідчих дій. Тому перш ніж вирішувати питання про його проведення, слід визначити необхідність його в кожному конкретному випадку. Рішенню цього завдання передують розгляд питання про можливість його проведення, при цьому аналізу зазначають: 1) можливість таким шляхом перевірити припущення; 2) можливість залучення для його проведення певних осіб; 3) можливість відтворити обстановку, необхідну для експерименту; 4) допустимість проведення експерименту з погляду процесуальних і етичних вимог [6, с. 12].

Крім того рішення о проведенні слідчого експерименту слідчий повинен приймати з урахуванням умов реальності його підготовки і здійснення. На наш погляд, до критеріїв оцінки реальності проведення слідчого експерименту належать: технічна можливість відтворення умов досліду (дослідних дій), моделювання об'єктів і процесів які складають сутність експерименту. В процесі підготовки необхідно в першу чергу, осмислити принциповий характер майбутніх дослідів [14, с. 272].

На наш погляд, сутність осмислення характеру і технології майбутнього слідчого експерименту складає діяльність, яка має схожість з моделюванням, що схематично дає можливість спрогнозувати схематичну модель структури досліду. Шляхом такого модулювання вирішується питання про те, яка інформація необхід-

на для того, щоб спланувати, підготувати та провести слідчий експеримент [15, с. 78].

Прогностична функція слідчого експерименту припускає аналіз і сортування отриманої інформації в залежності від ступеня її значимості для проведення дослідів. Аналіз інформації по справі дозволяє осмислити, спланувати і здійснити підготовку наступних дослідів.

Список літератури:

- 1) Ратинов А.Р. Следственная психология для следователей / А. Р. Ратионов. – М: Юрлитинформ, 2001. – 352 с.
- 2) Журавель В.А. Допрос потерпевшего и использование его показаний для построения методики расследования отдельных видов преступлений: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / ХЮИ. – Х., 1983. – 14 с.;
- 3) Шепитько В.Ю. Криміналістика. Енциклопедичний словник (українсько-російський і російсько-український) / За ред. акад. НАН України В.Я. Тація. – Х.: Право, 2001.
- 4) Журавель В.А. Основы теории криминалистического прогнозирования // Криминалістика. Криминалистическая тактика и методика расследования преступлений: Учебник / В. А. Журавель / Под ред. проф. В.Ю. Шепитько. – Х.: Одиссей, 2001.
- 5) Денисюк С. Ф., Шепитько В. Ю. Обыск в системе следственных действий (Тактико-криминалистический анализ): Научно-практическое пособие / С. Ф. Денисюк, В. Ю. Шепитько. – Х.: Консум, 1999.
- 6) Коновалова В.Е. Психологическая характеристика следственного эксперимента / В. Е. Коновалова. – К.; РИО МВД Украины, 1976. – Вып. 12.
- 7) Глазырин Ф.В. Психология следственных действий: Учеб.пособие / Ф. В. Глазырин. – Волгоград: НИИРИО ВСШ МВД СССР, 1983. – 136 с.
- 8) Коновалова В. Е. Организационные и психологические основы деятельности следователя / В. Е. Коновалова. – К.; РИО МВД УССР, 1973.
- 9) Богинский В.Е., Пороженко С. М. Прогнозирование в допросе подозреваемого / В. Е. Богинский, С. М. Пороженко // Криминалістика и судебная экспертиза. – К., 1980. Вып. 21.
- 10) Биленчук П.Д. Криміналістичне дослідження обвинувачуваного / П. Д. Биленчук. – К.: Укр. акад. внутр. справ, 1995.
- 11) Журавель В. А. Проблематику та методологію криміналістичного прогнозування / В. А. Журавель. — Харків: Право, 1999. — 304 с.
- 12) Андросюк В.Г. Інформаційно-комунікативні слідчі дії / В. Г. Андросюк // Юридична психологія: Підручник/ За ред. Я.Ю. Кондратьєва. – К.: Ін Юре, 2000. – С. 310.
- 13) Следственные действия (процессуальная характеристика, тактические и психологические особенности): Учеб. пособие для вузов МВД СССР.— Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1984.— 240 с.
- 14) Дулов А.В., Нестеренко. Тактика следственных действий / А. В. Дулов, Нестеренко. – Минск, Изд-во «Высшая школа», 1971. – С.272
- 15) Белкин Р.С. Теория и практика следственного эксперимента / Р. С. Белкин / Под общ.ред. А.И. Винберга. – М.: ВШ МВД СССР, 1959. – С. 78.
- 16) Васильев А.Н., Планирование расследования преступлений / А.Н. Васильев, Г.Н. Мудьюгин, Н.А. Якубович. – М., Госюриздат 1957. – 199 с.

Чернецкий О.К. Прогностическая деятельность следователя при проведении следственного эксперимента / О.К. Чернецкий // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия: Юридические науки. – 2012. – Т. 25 (64). № 2. 2012. – С. 232-237.

В статье рассмотрены вопросы, относительно деятельности следователя по проведению следственного эксперимента, а именно прогнозированию опытных действий, что в первую очередь является залогом обеспечения эффективности его проведения. Проанализирована теоретическая основа след-

ственного эксперимента. Освещенные вопросы относительно прогнозирования следователем перспектив и возможностей проведения следственного эксперимента на этапе подготовки к нему.

Ключевые слова: следственный эксперимент, воспроизведение обстановки и обстоятельств события, прогнозирование.

Cherneckiy O.K. Prognosticheskaya activity of investigator during the leadthrough of investigation experiment / O.K. Cherneckiy // Scientific Notes of Tavrida National V. I. Vernadsky University. – Series : Juridical sciences. – 2012. – Vol. 25 (64). № 2. 2012. – P. 232-237.

Questions are considered in the article, in relation to activity of investigator during the leadthrough of investigation experiment, namely to prognostication of experimental actions, that above all things is the mortgage of providing of efficiency of his leadthrough. Theoretical basis of investigation experiment is analysed. Lighted up questions in relation to prognostication of prospects and possibilities of leadthrough of investigation experiment an investigator on the stage of preparation to him.

Keywords: investigation experiment, reproducing of situation and circumstances of event, prognostication.